

Rus ədəbiyyatı

Gənc tacir Aksenov Vladimir şəhərinə də yaşayırdı. Bu tacirin iki dükkanı və bir evi var idi.

Aksenov qumral, qıvrım saçlı, şən, yaraşıqlı, gözəl səslə bir adam idi. Əvvəllər çox içər, sərxos olanda isə dava-dalaş salardı; ancaq evlənəndən sonra bezi istisnalar olmaqla bu kimi xasiyyətlərindən əl çəkmişdi.

Bir yaz günü Aksenov "Nijnıy" yarmarkasına getmək üçün hazırlaşdı. Ailəsi ilə sağollaşarkən arvadı ona dedi:

- Nə olar, İvan Dimitrieviç, bu gün getmə, pis yuxu görmüşəm.

Aksenov güldü:
- Yarmarkada içib keflənməyimdən qorxursan?

- Nə üçün qorxduğumu özüm də bilmirəm, amma pis yuxu görmüşəm. Gördüm ki, şəhərdən gəlmisən, papağını çıxaran da saçların ağappaq olmuşdu.

- Ağ saç zənginlikdir. Narahat olma, al-verim yaxşı olacaq, sənə də ürəyin istəyən hədiyyələr alıb gətirəcəyəm.

Aksenov ailəsi ilə sağollaşdı yola düşdü.

Yolun yanına çatanda tanış bir tacirə rast gəldi və gecəni birgə keçirmək üçün

Zabit əsgərləri çağırıb onun əllərini bağlayaraq arabaya mindirmələrini əmr etdi. Aksenov əlləri-ayaqları bağlanıb arabaya mindirilənə qədər xaç çevirdi, ağladı. Əşyalarını, pullarını toplayıb onu yaxınlıqdakı həbsxanaya apardılar. Onun bərdə ətrafı məlumat əldə etmək üçün də bir nəfəri Vladimir şəhərinə göndərdilər. Bütün tacirlər, şəhər camaatı Aksenovun yeməyinə iken içkiyə, əyləncəyə aludə olduğunu söyləsələr də yaxşı bir insan olduğuna şahidlik etdilər.

Bununla yanaşı Aksenov üçün qurulmuş məhkəmədə taciri öldürüb onun 20 000 rublunu almaqda günahlandırılıb məhkum etdilər.

Arvadı əzab çəkir, nə edəcəyini bilmirdi. Sonuncusu beşikdə olmaqla uşaqlarının hamısı balaca idi. Qadın hər şeyini toplayıb bir gün ərinin yatdığı həbsxanaya getdi. Əvvəlcə içəri buraxmadılar, çox yalvarıb-yaxardıqdan sonra onu ərinin yanına apardılar. Ərini oğrularla, quldurlarla bir yerdə, həbsxana geyimində, zəncirdə gördən qadın özündən gedib yerə yıxıldı. Uzun müddət özünə gələ bilmədi. Sonra uşaqlarını ətrafına toplayıb əri ilə yan-yan oturub ev-əşikdən danışmağa, onun başına gələnləri diqqətlə dinləməyə başladı. Qadın nə etmək lazım olduğunu soruşduqda əri dedi:

di; qazandığı pullarla bir müqəddəs təqvim aldı, içəriyə işıq düşəndə mütaliə edir, tətil günlərində həbsxananın kilsəsinə gedib dini ayinlər oxuyur, kilsə xorunda iştirak edirdi. Səsi hələ də mələhetini itirməmişdi. Həbsxana idarəsində, sakit adam olduğu üçün Aksenovu çox istəyir, məhbub yoldaşları ona hörmətlə yanaşır, "ağsaqqal", "Allah adamı" deyir, idarə ilə işləri olanda Aksenovu xahişə göndərir, yoldaşları dalaşanda haqlı ilə haqsız ayırmaq üçün ona müraciət edirdilər.

Evindən məktub almır, arvadı ilə uşaqlarının sağ olub-olmadıqlarını isə bilmirdi.

Bir gün sürgünə yeni məhbublar gətirildilər. Axşamüstü köhnə məhbublar yeni gələnlərin ətrafına toplaşdı hansı şəhərdən, hansı kənddən gəldiklərini, kimə nə qədər cəza verildiyini soruşmağa başladılar. Aksenov başını aşağı salaraq danışıqlara qulaq asırdı.

Məhbublardan biri hündür boylu, saqlam, altmış yaşlarında təmiz ağ saqqallı bir qoca idi. Başına gələnləri danışmağa başladı:

- Mən buraya heç nədən düşdüm. Arabaya bağlanmış bir atı açmışdım. "Heyvanı oğurlamısan" - deyib tutdular. Mən gedəcəyimi yerə daha tez çatmaq üçün atın birini açdığımı desəm də inanmadılar. Əv-

Beləcə iki həftə keçdi. Gecələr yata bilmir, nə edəcəyini, hara gedəcəyini bilmirdi. Bir gecə yuxusuzluqdan həbsxanada gezməyə başladı. Bir çarpayının altından papaq atıldığını gördü. Dayanın baxdı. Birdən çarpayının altından Makar Semenov çıxdı, qorxu ilə Aksenova baxdı. Aksenov özünü görməzliyə vurub getmək istədi. Amma Makar əlindən yapışdı. Çarpayısının altından torpağı necə qazdığını, qazdığı torpağı hər gün uzunboğaz çəkmələrinin içinə doldurub yola səpdiyini danışdı.

- Qoca, dilini dinc saxla. Xəbər versən səni öldürərəm.

Aksenov həyatını puç edən adama nifrətlə baxdı:

- Sən mənə çoxdan öldürmüşsən. Xəbər verərəm, vermərəm, bilmərəm. Bu Allahın iradəsindən asılıdır. Allah necə istəsə elə də olacaq.

Səhəri gün məhbublar işə gedəndə əsgərlər Makar Semenovun yerə torpaq səpdiyini gördülər; həbsxanada yoxlama aparıb qazılan dəşiyi tapdılar. Rəis həbsxanaya gəlib sorğu-sual etdi. Bilənlər Semenovu ələ vermirdilər. Belə olduqda müdir Aksenova tərəf dönüb soruşdu:

- Aksenov, sən düz adamsan. Allah eşqinə, de görüm bu işi kim edib?

Aksenov tərəfə gözlünün ucu ilə də baxmayan Makar Semenovun heç bir şeydən xəbəri yoxmuş kimi dayanıb müdirə baxırdı. Aksenovun əlləri, dodaqları titrəyirdi, uzun müddət ağzını açıb bir söz deyə bilmədi. İçi içini yeyirdi - "Bəlkə onu ələ verim? Məni məhv etdi, onu niyə bağışlamalıyam ki? Mənə zülm çəkdiyi üçün qoy o da çəksin. Ancaq desəm onu döyəcəklər. Nə üçün onu düşünürəm? Yaxşı bəs onu ələ versəm ürəyim sakit olacaq mı?"

Müdir bir də soruşdu:

- E... qoca, de görüm buranı kim qazıb?

Aksenov Makar Semenovu baxıb dedi:

- Deyə bilmərəm, hörmətli rəis, - dedi. - Allah deməyimi istəmir. Mən də deməyəcəyəm. Mənə istədiyinizi edə bilərsiniz, ixtiyar sahibsiniz.

Rəis ondan söz almaq üçün çox əlləşdi, amma Aksenov ağzını açıb bir kəlmə demədi. Beləcə dəşiyi kimin qazdığını öyrənə bilmədilər.

Səhəri gün Aksenov təzəcə yuxuya getmişdi ki, kiminsə çarpayının ayaq tərəfində oturduğunu hiss etdi. Qaranlıq olsa da Makarı tanıdı. Aksenov:

- Daha məndən nə istəyirsən? Burda nə işin var? - deyərək soruşdu.

Makar Semenov susurdu. Aksenov dikəldi:

- Nə istəyirsən?! Çıx get, yoxsa əsgərləri çağıracağam.

Makar Semenov Aksenovun üstünə əyilib piçilti ilə dedi:

- İvan Dimitriç, mənə bağışla.

Aksenov soruşdu:

- Nə üçün üzr istəyirsən?

- Taciri mən öldürmüşdüm. Bıçağı da torbana mən qoymuşdum. Səni də öldürmək istəyirdim, amma həyətdən səs gəldi, bıçağı torbana atıb pəncərədən tullayıb qaçdım.

Aksenov nə deyəcəyini bilmir, susurdu. Makar Semenov çarpayından qalxıb yerə əyildi.

- İvan Dimitriç, mənə bağışla, Allah eşqinə bağışla! Taciri öldürdüyümü boynuma alacağam. Səni buraxacaqlar, evinə qayıdacaqsan.

Aksenov:

- Demək asandır. Mən bundan sonra hara gedərəm? Arvadım ölüb, yəqin uşaqlarım da mənə çoxdan unudublar. Getməyə yerim yoxdur.

Makar Semenov yerdən qalxmır, başını yerə döyürdü:

- İvan Dimitriç, bağışla mənə. Sənin gözlərinə baxmaq mənə çəkilən qırmacılardan ağırdır... Mənim sənə etdiyim pisliliyin qarşısında sən mənə satmadın. Allah eşqinə, mənə bağışla, peşman olmuş canımı bağışla! - deyib piçinlərlə ağlamağa başladı.

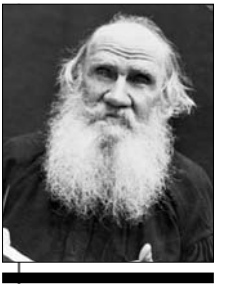
- Səni Allah bağışlasın!

Birdən-birə ürəyi açıldı. Evi, uşaqları üçün narahatlığına son qoyuldu, hiss etdi ki, həbsxanadan heç yerə getmək istəmir, son saatını düşünür.

Makar Semenov Aksenova qulaq asmadı, idarəyə gedib Vladimir şəhərindəki qətlə özünün günahkar olduğunu boynuna aldı.

Evinə qayıtmaq icazəsi çıxdığı zaman Aksenov ölmüşdü...

Tərcümə edən:
Tərənə Musayeva

■ L.N.Tolstoy

İlahi hökmün öz zamanı var

hekayə

bir karvansarada dayandılar. Birlikdə çay içdilər; sonra yan-yanı olan otaqlarına çəkilib yatdılar. Aksenov çox yatmağı sevməzdi; gecə yarı oyanıb həyətdə çıxdı, "sərin havada yol getmək daha rahat olar", düşüncəsi ilə arabacını oyadıb atları qoşmağı tapşırırdı. Sonra geri qayıdıb karvansara sahibi ilə hesablaşdı yola düşdü.

Təxminən qırx verst yol qət etdikdən sonra atları yemləmək üçün bir karvansarada dayandı, dincəldi, günortaya yaxın yemək sifariş verib karvansaranın yuxarı mərtəbəsinə qalxaraq gitarasını əlinə alıb çalmağa başladı. Birdən zınqrovlı bir arabanın karvansaraya yaxınlaşdığını gördü. Arabadan iki əsgərlə bir zabit düşərək Aksenova yaxınlaşdı:

- Kimsən? Haralısan? - deyərək soruşdular.

Aksenov kim olduğunu söyləyib onları çaya dəvət etdi.

Amma zabit:

- Dünən axşamı harda keçirmisiniz? Tək idiniz, yoxsa bir tacirle bərabər idiniz? Səhər tezdən həmin taciri gördünüz mü? Karvansarada niyə bu qədər erkən çıxmısınız? - deyərək suallar yağdırmağa başladı.

Aksenov sorğu-sual olunmasına təcüb qalıb hər şeyi olduğu kimi danışdıqdan sonra soruşdu:

- Məni niyə bu qədər sorğu-sual edirsiniz, mən nə oğruyam, nə də quldur. Öz işimə gedirəm.

Bu vaxt zabit:

- Mən rayonun qəza zabitiyəm. Dünən gecəni eyni karvansarada keçirdiyin tacirin boğazını kəsiblər. Göstər əşyalarını, - deyib üzünü əsgərlərə tutdu, - siz də üstünü axtarın, - dedi.

Otağına girib çantasını, torbasını götürüb axtarmağa başladılar. Birdən qəza zabiti torbadan balaca, qanlı bir bıçaq çıxardı.

- Bu bıçaq kimindir?

Aksenov torbasından çıxmış qanlı bıçağı görəndə qorxdı:

- Mən bilmirəm... mən... bıçağı... mənə deyil...

Zabit dedi:

- Səhər tezdən tacir yatağında öldürülmüş halda tapılıb. Tək şübhəli sənənsən. Karvansarada içəridən bağlı imiş, orada da səndən başqa heç kim olmayıb. Qanlı bıçaq da sənənin torbandan çıxdı. Üzünün ifadəsindən də hər şey aydın olur. İndi de görüm taciri necə öldürdün, nə qədər pulunu aldın?

Aksenov taciri öldürmədiyinə and içirdi - bir yerdə çay içdikdən sonra taciri görmədiyini, üstündəki 8 000 rublun isə öz pulu olduğunu deyirdi. Bıçaq da onun deyildi. Amma bütün bunları deyərək səsi qırılır, bənizi boğulur, günahkar adamlar kimi qorxudan bədəni tir-tir titrəyirdi.

- Çara hər şeyi xəbər verib yalvarmaq lazımdır. Günahsız bir adamı həbsə saldıqlarını çar mütəqq bilməlidir.

Qadın bağışlanması üçün çara ərizə yazdığını, amma cavab gəlmədiyini ona bildirdi. Aksenov çarəsiz halda başını aşağı əydi. Bu zaman arvadı:

- Sənə pis yuxu gördüyümü demişdim. Gərək yola çıxmayaydın. Bax, yuxumda gördüyümü kimi saçların ağappaq olub, - deyib saçlarını sıgallayaraq soruşdu:

- Vanya, əzizim, mənə düzünü de, bu işi sən etmədin, elə deyil?

Aksenov:

- Demək sən də mənə belə bir iş gö-rəcəyimi düşündün! - deyib əlləri ilə üzünü qapayıb ağladı.

Sonra bir əsgər gəlib qadına görüş vaxtının bitməsini bildirdi. Aksenov ailəsi ilə son dəfə vidalaşdı.

Arvadı getdikdən sonra Aksenov danışıqlarını fikrindən keçirməyə başladı. Arvadının da belə düşündüyünü xatırlayanda öz-özünə - "görünür ki, Allahdan başqa heç kim həqiqəti bilmir. Doğrunun üzə çıxması üçün yalnız ona yalvarmaq, ondan kömək gözləmək lazımdır" - dedi. O gündən sonra ərizə yazmaqdan əl çəkib təkə Allahı yalvarmağa başladı.

Aksenovu qırmanclayıb, sonra da Sibirə kürek çəkməyə məhkum etdilər.

Əvvəlcə qırmanclandı, yarıları sağalmaq-sağalmaz başqa məhkumlarla birlikdə Sibirə göndərdilər.

Aksenov Sibirdə 26 il sürgün həyatı yaşadı. Saçları qar kimi ağappaq oldu, saqqalı uzanıb sallandı.

Şən təbiətindən əsər-əlamət qalmadı. Beli bükülmüş, az danışan, lal-dinməz dolayan, heç gülməyən Aksenov gecə-gündüz Allaha yalvarırdı.

Həbsxanada ayaqqabı tikməyi öyrən-

vəllər o qədər belə işim olub ki, amma ələ keçirə bilmirdilər. İndi heç nədən tutdular.

Məhbublardan biri soruşdu:

- Sən haralısan?

- Vladimir şəhərindən. Yerli adamam. Ticarətlə məşğul olurduq. Adım Makar, atamın adı Semeneviçdir.

Aksenov başını qaldırıb soruşdu:

- Semeneviç, Vladimir şəhərində tacir Aksenovlardan nəse eşitmisənmi?

- Əlbəttə eşitmişəm. Varlı tacirləri. Ancaq heyf ki ataları Sibirdədir. Yəqin o da bizim kimi günahkarlardandı. Bəs sən, ağsaqqal, sən bura necə düşmüşsən?

Aksenov qara təleyindən danışmağı xoşlamazdı; içini çəkib dedi:

- Cinayətimə görə iyirmi altı ildir ki, kürek cəzası çəkirəm.

Aksenov taciri öldürənini bu adam olduğunu anlamışdı. Qalxıb oradan uzaqlaşdı. Ürəyi sıxılırdı. Gözləri qarşısına nələr gəlmirdi?! Arvadının onu yarmarkaya yola saldığı vaxtı xatırladı. Sonra uşaqları o vaxtkı halları ilə gözlərinin qarşısında canlandı - hamısı bir-birindən körpə. Özünü də o vaxtkı halı ilə gördü - gənc, yaraşıqlı, şən. Tutulduğu karvansaranın çardağında necə oturduğunu, necə gitara çaldığını, o vaxt necə xoşbəxt olduğunu xatırlayırdı. Cəzalandırıldığı meydanı, cəlladı, ətrafa toplanan camaatı, zəncirləri, məhbubları - bir sözlə bütün iyirmi altı illik məhbub həyatını xatırladı. Aksenovun ürəyini elə bir sıxıntı bürüdü ki, hətta fikrindən intihar etmək keçdi. "Hamısı bu caniyə görədir", deyərək düşündü.

Makar Semenovun qarşı elə bir kin bəsləyirdi ki, içində öz bədbəxtliyim bahasına da olsa ondan intiqam almaq hissi baş qaldırırdı. Bütün gecə dualar oxudu, amma özünü sakitləşdirə bilmədi. Makar Semenovun yanına getmir, görəndə də üzünə baxmırdı.